

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

een primair object nodig voor de totstand-koming van een oedipuscomplex. Zonder zo'n link, zonder het gekend en ervaren worden met alle goede en slechte aspecten, gaat het denken verloren en ontbreekt structuur. In de beste UCL-traditie bevatten beide lezingen uitgebreid klinisch materiaal waar op een heldere manier goed over was nagedacht en waarover boeiende bespiegelingen werden gebracht.

Na elke lezing is er in het format van de UCL-conferentie ruimte voor discussie en daar werd flink gebruik van gemaakt.

Op zaterdagmiddag presenteerden zeven collega's van de Britse Vereniging en een van de Duitse papers over uiteenlopende aspecten van Oedipus. Het was moeilijk kiezen tussen bijvoorbeeld een lezing waarin de oedipusmythe werd vergeleken met die van Odysseus, een verhandeling over oedipale dromen in het werk van Sophocles, een gevalstudie van een jongetje dat weigert op te groeien, en een lezing met als titel *Moeder natuur en vader tijd*. Gelukkig konden we er allemaal twee bijwonen. Maar ook hier gold: kiezen en je favoriet bepalen: helemaal Oedipus, dus.

Zondagochtend sloot David Taylor, die eerder de conferentie had geopend, af met *Fateful Affinities: Oedipal Love, Hate and Guilt*.

Op een prettige onnadrukkelijke manier illustreerde hij de vanzelfsprekende aanwezigheid van diversiteit en inclusiviteit in onze spreekkamers en de universaliteit van het oedipale. Met *Oedipus is zo universeel als honger* liet hij zien hoe bepaald en bepalend ons denken is: geconfronteerd met twee alternatieven — van welke aard ook — zijn we immers altijd geneigd, of veroordeeld, te moeten of willen kiezen.

Het slotdebat leverde een geanimeerd gesprek met opnieuw speelsheid, humor en veel knisperende ideeën. Meer dan genoeg om alvast in de agenda te noteren wanneer de volgende conferentie zal zijn: dit jaar staat deze gepland van vrijdag 29 november tot en met zondag 1 december met als thema

Mourning, Depression and Mania: Fuels of Dispair, Reparation and Creativity.

Op tijd vertrekken, lekker met de trein en met kaartjes voor opera en ballet in het Royal Opera House op zak, om in Londen ook nog wat late sinterklaasinkopen te doen: ik kan het u van harte aanbevelen.

Tijd in analyse — Een verborgen dimensie

Verslag van

Idesçacongres 'Waar is de tijd? Hier is de tijd. Over de tijd van het subject in behandeling'

[Sleidinge, 12 december 2018]

ROSA DE GEEST

Deze studiedag bood een alternatief voor de manier waarop de haastige tijd tegenwoordig in onze praktijken is binnengeslopen. De lezingen brachten het vraagstuk van de tijd in een klinische logica, in plaats van hem op een markteconomische manier (*time is money!*) te benaderen. Hoewel het vanzelfsprekend klinkt dat binnen een therapeutische behandeling de temporele logica van de patiënt eerst centraal staat (en niet de economische), zorgen maatschappelijke ontwikkelen ervoor dat deze logica meer en meer naar de achtergrond verdwijnt. Tijd betekent geld en het kapitalistische discours komt de instelling ingeslopen om de behandelduur zo minimaal mogelijk te houden. Echter, menselijke processen zijn tijdrovend, chaotisch en kennen geen tijd. Davinia Schoutteten vertelde ons over de tijd in de context van een crisisafdeling. Hier staan de tijdsdimensies (verleden, heden en toekomst) niet op zichzelf, maar zijn ze met elkaar verbonden. In de crisis kan er een conflictueuze ontmoeting plaatsvinden tus-

sen verleden en toekomst. Daarnaast heeft ieder mens (of iedere persoon) ook zijn eigen specifieke verhouding tot de tijd. Zo blijft voor sommige patiënten de tijd stilstaan op dat ene cruciale moment in hun leven: een onveranderlijk punt waar ze niet voorbij komen.

Gedurende de studiedag werd verschillende keren de vergelijking gemaakt tussen de twee goden Chronos en Kairos uit de Griekse mythologie. Waar Chronos de universele, kwantitatieve kloktijd representeert, een lineaire tijd die ons orde biedt in de chaos, is Kairos de god van 'het geschikte moment'. Hierbij is tijd geen optelsom, maar iets wat je kunt nemen. Kairos staat zo voor het zinnig doorbrengen van een moment dat je jezelf hebt toegeëigend. Wanneer deze goden worden ingezet in de kliniek, kan Chronos de tijd zijn die op afdelingen houvast en structuur biedt, terwijl Kairos de bedenktijd representeert, tijd voor creativiteit of het juiste moment van beslissen in een team.

Anne Joos bracht een uiteenzetting over 'de tijdelijkheden van een vrouw'. Hierin kaartte ze de vraag aan of de vrouw een specifieke verhouding heeft ten opzichte van de tijd. Meer bepaald: hoe trekt het vrouwelijk subject haar plan met een lichaam dat wordt gekenmerkt door een limiet (die van de voortplanting) en welke houding neemt zij terzelfdertijd aan tegenover haar verlangen? Joos moedigde ons aan om als analytici te kijken naar de breuklijn tussen de tijd van het lichaam en de tijd van het onbewuste (verlangen). Deze twee vallen namelijk niet noodzakelijk samen. Tegelijkertijd stelde ze zich de vraag of er nog rekening wordt gehouden met de limiet van het lichaam (bijvoorbeeld op het gebied van voortplanting). Het kapitalistisch discours doet ons geloven dat alles mogelijk is, als je er maar voor betaalt. Hierdoor wordt een ontmoeting met de onmogelijkheid vermeden. Filip Kolen had de moed om ons Lacans tekst rond *Le temps logique* voor te leggen en

ons het raadsel van de drie gevangenen (het *prisoners' dilemma*) uit de doeken te doen. Lacan (1945) gebruikte dit raadsel om het vraagstuk van de tijd en de verhouding tot de ander in een analyse aan te kaarten. Zijn antwoord op het dilemma bevat drie verschillende tijden waarin de gevangenen zich telkens op een andere manier verhouden tot de ander. Dit gaat van samenvallen met de classificatie van een ander (een onpersoonlijke vorm van identiteit) naar een subjectiviteit van zuivere wederkerigheid (een imaginaire dubbel) tot het punt waarop het subject in de haast tot zijn eigen identiteit komt. Door het proces van negatie komt men in het raadsel (en in een analyse) dus tot emancipatie. Er zijn in dit proces verschillende aarzelingen nodig die het subject één na één, stap voor stap emanciperen. Al die aarzelingen worden meegenomen in een proces en kunnen in een latere tijd als basis dienen voor een waarheid waaruit het subject geboren wordt. Hierbij geeft de analytica tijd, maar heeft zij niet bij voorbaat alle tijd. Het is namelijk nodig dat er een ongerustheid kan ontstaan bij de analysant, zodat de haast hem aanzet zich vooruit te werpen in een beslissend moment. Bert De Meulder, werkzaam bij Tejo Antwerpen, bracht in zijn lezing een pleidooi voor de pedagogische plek. Een populair misverstand over pedagogen is dat zij het kind naar een welbepaald doel moeten leiden (zoals leerdoelen, eindtermen of competenties). Echter, een echte pedagoog in de zin van het woord leidt het kind naar een plek buitenshuis met een tijd zonder specifieke bestemming: de tijd van het spel, studie en oefening, maar evengoed een tijd van beproeven. De pedagogische plek is zo dus een plek buiten de gewone plekken met een tijd buiten de gewone tijd (Masschelein 2012). De vormende werkzaamheid van deze plek heeft onder meer te maken met de manier waarop kinderen losgemaakt worden van de posities die hun zijn toegeschreven. Zo 'empowert' de pedagogische plek niet, eer-

der doet ze aan emanciperen. Het is een plek of tijd waar men de jongere erkent als een waardevolle gesprekspartner over wat hem of haar is overkomen.

Olaf Mylle bracht als laatste spreker van de dag een lezing over tijd, haast en geduld als valuta in een residentiële setting. Hij benaderde de tijd dus als ruilmiddel in therapie. Het is volgens hem een middel dat waarde creëert, betekenis schept en schuld oproept, iets wat je kan investeren. De tijd die je spendeert aan een bepaald object zegt iets over het belang of gewicht dat je eraan ontleent. Volgens Mylle zijn deze dynamieken dan ook zichtbaar in een therapie en maken ze deel uit van het analytische kader. Zo had hij het over het ontzeggen of toekennen van de tijd in een kliniek, of het (weigeren te) verlengen van een opname. Het geven of

weigeren van tijd kan zo een plek zijn waar de overdracht zich schuilhoudt. Mylle sloot af met een pleidooi om tijd te blijven geven, en om onszelf toe te staan tijd te verspillen, ook al lijkt hij soms schaars. Hij beschreef de tijd als een gift die een dynamiek opent, wat soms een risico met zich meebrengt voor wie hem durft te geven. Een risico dat volgens hem net de rit de moeite waard maakt.

Literatuur

- LACAN, J. (1945). Le temps logique et l'assertion de certitude anticipée — Un nouveau sophisme. In *Écrits* (pp. 197-213). Paris: Seuil, 1966.
- MASSCHELEIN, J. (2012). *Waar staat de jeugd in 2020? De nood aan 'pedagogische plekken'*. Retrieved from https://jongerenwelzijn.be/assets/docs/ons/staten-generaal/presentaties/prof-masschelein_tekst.pdf